

De schijnwerper gericht op de Rode Ibis en de First International Scarlet Ibis Conservation Workshop

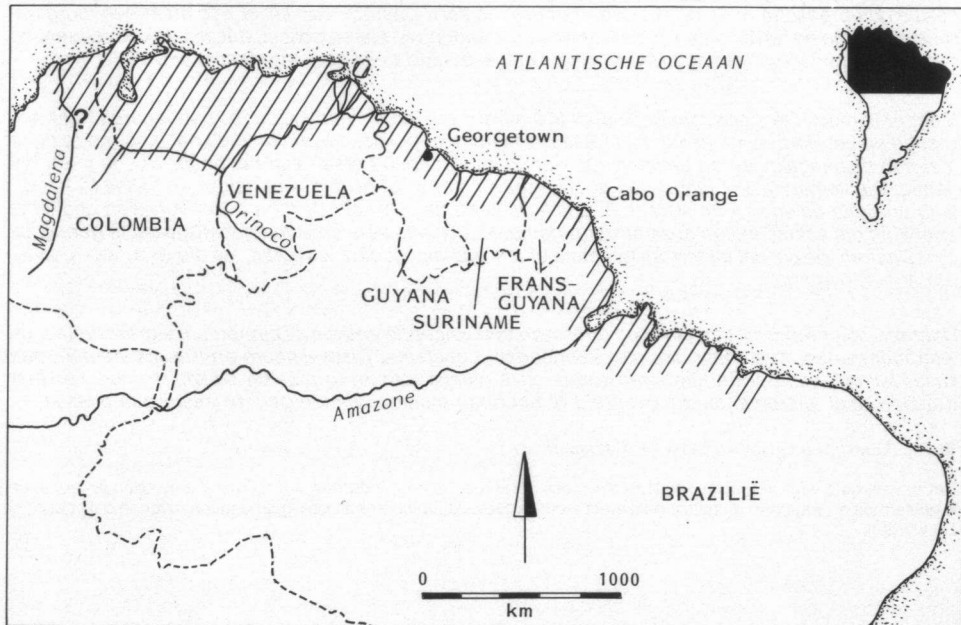
Arie L. Spaans, Marcel van Wieringen & Koen Brouwer

In 1982 is op instigatie van het International Waterfowl Research Bureau, thans International Waterfowl and Wetlands Research Bureau (IWRB) het Neotropical Wetlands Project van start gegaan. Het doel van dit ambitieuze project was om te komen tot een inventarisatie van de nationaal en internationaal belangrijke water- en moerasgebieden (wetlands) in Midden- en Zuid-Amerika, alsmede van de bedreigingen waaraan deze blootstaan. Het met veel elan uitgevoerde onderzoek werd in 1986 afgerond met de publikatie van 'A directory of Neotropical wetlands' (Scott & Carbonell 1986). Het bijna 700 bladzijden tellende boekwerk bevat een schat aan, in veel gevallen nog niet eerder gepubliceerde, gegevens over meer dan 700 wetlands en ruim 300 soorten watervogels in dit deel van de Nieuwe Wereld. Uit de gegevens blijkt dat ook hier wetlands worden bedreigd en daarmee tal van soorten die karakteristiek zijn voor deze habitats.

De recente aantastingen van de mangrovegebieden langs de kust van Venezuela waren voor de World Working Group on Storks, Ibises and Spoonbills (WWG-SIS) van de International Council for Bird Preservation (ICBP) aanleiding om samen met de Sociedad Conservacionista Audubon de Venezuela en de New York Zoological Society/Wildlife Conservation International in dat land een internationale workshop te organiseren over de Rode Ibis (*Eudocimus ruber*) en zijn leefgebieden, om op deze wijze de aandacht te vestigen op het behoud en een verstandig beheer van wetlands en watervogels in Zuid-Amerika. De keuze was op de Rode Ibis gevallen, omdat dit een kleurrijke vogel is (de volwassen vogels zijn schitterend scharlakenrood met diep blauwzwarte vleugelpunten), die bij de lokale bevolking van de landen waarin de soort voorkomt, goed bekend is, en daardoor een goede kapstok is om de problematiek waarmee de natuurbescherming in de wetlands van Zuid-Amerika wordt geconfronteerd, aan op te hangen.

Bovendien is de Rode Ibis door zijn levenswijze en gedrag (beperkte biotoopkeuze, dicht opeenvolgend in grote kolonies) een kwetsbare soort, die plaatselijk ook direct door de mens wordt bedreigd vanwege zijn smakelijke vlees en mooie veren.

Het initiatief van de WWG-SIS heeft er in geresulteerd dat van 4 tot 6 maart 1988 in Caracas ruim vijftig personen uit tien verschillende landen, waaronder Colombia, Venezuela, Trinidad & Tobago, Guyana, Suriname, Frans Guyana en Brazilië, dat wil zeggen alle landen waar de Ro-

Figuur 1. Recente verspreiding van de Rode Ibis in het noordoostelijke deel van Zuid-Amerika. Sinds kort komt de soort ook weer plaatselijk voor langs de kust van Zuidoost-Brazilië (niet afgebeeld).

De actie tot bescherming van de Rode Ibis en zijn leefgebieden werd in Venezuela ondersteund met deze sticker.

Foto: Rijksinstituut voor Natuurbeheer.

de Ibis voorkomt, bijeen waren gekomen om een internationale strategie te ontwikkelen voor de bescherming van de soort en zijn leefgebieden. Het was verheugend dat meer dan 80% van de deelnemers aan de workshop uit Zuid-Amerika zelf kwam en er daardoor vooral werd gediscussieerd over 'eigen' vogels en hun habitats. In dit artikel worden de resultaten van de workshop besproken.

Het Vogeljaar heeft een speciale band met de Rode Ibis. Diverse malen zijn de problemen rond de soort in het tijdschrift geschetst (Vogeljaar 30: 96-97, 189-193, 31: 156-157, 192-198 en 32: 1-7). De stichting is bij het luiden van de noodklok in haar tijdschrift als eerste de strijd om de bescherming aangegaan met speciale acties, waaraan ook financieel door de stichting is bijgedragen. Bijdragen op gironummer 638 198 ten name van Actie-Comité Vogeljaar, Baarn blijven zeer welkom. Wij stellen het om die reden op prijs om juist op deze plaats uitgebreid verslag te doen van de workshop.

Organisatie workshop

De workshop, die drie dagen duurde, bestond uit vier onderdelen: (1) een serie voordrachten over taxonomie, oecologie en gedrag van de Rode Ibis en de nauw met deze soort verwante Witte Ibis (*Eudocimus albus*), (2) een sessie met nationale rapporten met betrekking tot de situatie van de soort in de verschillende landen, (3) een aantal voordrachten over de bescherming van de soort en zijn habitat, met name in Venezuela, en (4) een discussie over en de ontwikkeling van een 'conservation action plan'. De resultaten van de workshop zullen in de loop van dit jaar als een Technical Publication door het IWRB worden gepubliceerd. Ten behoeve van de workshop was door de laatste twee van ons een bibliografie van het geslacht *Eudocimus* samengesteld (Brouwer & Van Wieringen 1986), die door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer is uitgegeven in haar serie 'RIN contributions to research on management of natural resources'. Daarnaast bekostigde de New York Zoological Society de aanmaak van 3000 posters over de Rode Ibis met in het Engels, Spaans en Portugees de boodschap 'Spaar onze wetlands, mangrovegebieden en Rode Ibis'. De posters zijn inmiddels op ruime schaal verspreid in de landen waar de soort voorkomt. Ten slotte had de Venezolaanse Audubon Society voor lokaal gebruik een speciale sticker laten vervaardigen voor het behoud van de Rode Ibis in hun land.

Verspreiding

De Rode Ibis is een endemische soort van Zuid-Amerika, waarvan alleen incidenteel een verdwaald exemplaar in het Caraïbische gebied of in het zuiden van Noord-Amerika terechtkomt. De vogel heeft binnen Zuid-Amerika een zeer beperkt verspreidingsgebied (figuur 1). In Venezuela broedt hij plaatselijk in de mangrove langs de kust en in de llanos, de grote overstromingsvlakten in het binnenland. In Colombia komt hij alleen in het noordoosten voor, aansluitend op het Venezolaanse verspreidingsgebied. Of hij hier nog broedt, is onzeker. In Trinidad komt de soort thans alleen als niet-broedvogel voor. Een paar decennia geleden broedde de Rode Ibis nog in het Caroni Swamp, maar die vestiging is helaas verloren gegaan voor de soort. Misschien is dit laatste slechts een tijdelijke zaak (zie verderop). Spaans (1983) meldt dat de soort in 1982 weer op Trinidad zou hebben gebroed. Dit berust achteraf op een misverstand. In Guyana broedt de soort incidenteel in de mangrove in het uiterste noorden, juist op de grens met Venezuela. Nu eens broeden de vogels in Venezuela (Isla de Corocoro-eiland van de ibis), dan eens in Guyana. Elders langs de kust komt de soort thans alleen als niet-broedvogel voor. In de jaren zeventig was er echter nog een kleine kolonie in het oosten van het land, niet ver van de grens met Suriname. In Suriname is de soort langs de gehele kust algemeen, ook als broedvogel. In Frans Guyana doet hij het veel minder goed. Die populatie staat erg onder druk en blijft waarschijnlijk alleen in stand door instroming van vogels uit Suriname en Brazilië. De situatie in Brazilië is onduidelijk. In ieder geval komt de soort als broedvogel lokaal langs de gehele kust van Noord-Brazilië voor, naar het oosten toe tot voorbij de Amazone-rivier. Vroeger was er ook een populatie langs de kust van Zuidoost-Brazilië. Daarvan werd aangenomen dat die in recente tijd was verdwenen. Op de workshop kwam echter de verheugende mededeling dat daar nu weer geregeld kleine groepen (tot honderd stuks toe) worden waargenomen. Het is niet zeker of dit restanten zijn van de populatie van weleer. De soort wordt namelijk in het land veel als siervogel gehouden en er wordt wel vermoed dat de vogels die nu in Zuidoost-Brazilië worden gezien, uit gevangenschap ontsnapte vogels zouden betreffen. Maar zelfs als dit het geval zou zijn, dan moet het voorkomen van de soort in dit gebied van het continent toch positief worden gewaardeerd. De Rode Ibis vertoont namelijk voor zover

bekend geen geografische variatie, zodat van faunavervalsing geen sprake is.

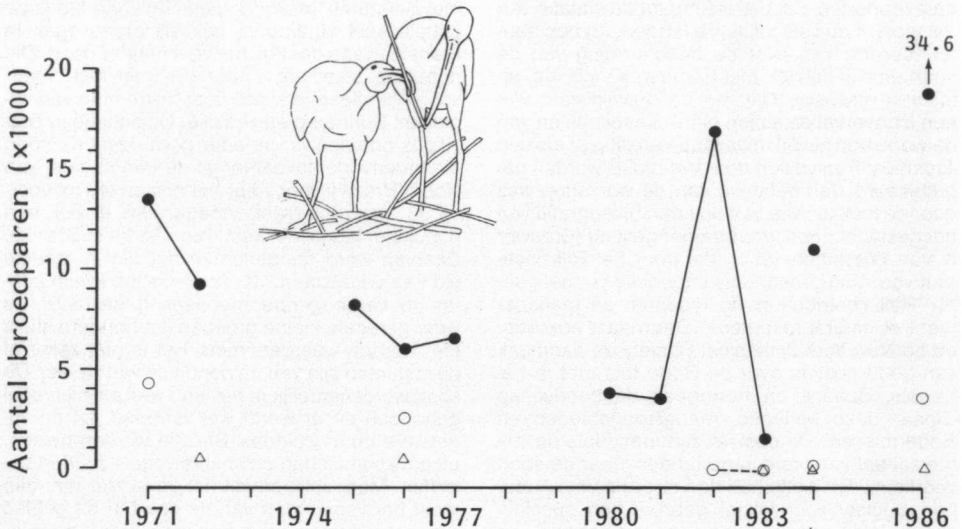
Aantallen en trends

Een probleem bij het vaststellen van de grootte van de broedvogelpopulaties van de Rode Ibis en het verloop daarvan in de tijd is het feit dat de soort, zowel lokaal als regionaal, van jaar tot jaar sterk in aantal kan fluctueren (figuur 2). Een eenmalige inventarisatie van een gebied heeft derhalve maar een beperkte waarde. Men moet vele jaren achtereenvolgende inventarisaties voortzetten, niet alleen om met zekerheid iets te zeggen over de potentiële grootte van de broedvogelpopulatie, maar ook over de trend daarin. Voor Suriname en het naburige Guyana en Frans Guyana (inclusief de uiterste noordpunt van Brazilië) zijn zulke inventarisaties vanaf het begin van de jaren zeventig geregeld vanuit een laagvliegend sportvliegtuigje uitgevoerd. Elders in het verspreidingsgebied zijn deze eerst in de loop van de jaren tachtig gestart. In Colombia en het grootste deel van Noord-Brazilië is het zelfs nu nog niet zover. Het is, zoals gezegd, zelfs onbekend of de soort thans nog in Colombia broedt. De totale broedpopulatie schatten wij op grond van de gegevens die momenteel beschikbaar zijn, op minimaal zo'n 115.000 paren (deze schatting is aanzienlijk hoger dan die van Spaans in 1983), waarvan bijna 65.000 paren in het binnenland van Venezuela en zo'n 50.000 paren langs de kust. Het gaat hier om de potentiële aantallen broedparen. In de meeste jaren komen, zoals gezegd, er veel minder tot broeden. De jaarlijkse fluctuaties in aantallen verlopen voor de verschillende delen van het verspreidingsgebied onafhankelijk van elkaar (figuur 2). Een goed jaar in het ene gebied betekent niet automatisch een goed jaar in het andere. Het is echter ook niet zo dat een slecht seizoen in het ene gebied samenvalt met een goed seizoen in het andere. Het lijkt erop dat de vogels min of meer trouw zijn aan de

regio waar zij thuishoren (in slechte seizoenen zijn er ook veel oude vogels ter plekke aanwezig), en dat de lokale oecologische omstandigheden bepalen of er wordt gebroed en, zo ja, door hoeveel paren. Het zal duidelijk zijn dat als gevolg daarvan het voortplantingssucces van de populatie van jaar tot jaar zeer wisselt en dat met name in goede broedjaren verstoring van de kolonies een belangrijke wissel trekt op het reilen en zeilen van de desbetreffende populatie in de toekomst.

Bekijken wij de verdeling van het aantal potentiële broedparen over de twee populaties, dan blijkt dat de populatie in de llanos van Venezuela net iets groter is dan die langs de kust van het continent. Binnen de laatste neemt Suriname een vooraanstaande plaats in: 70% van alle langs de kust broedende ibissen zit in Suriname, dat is bijna een derde van de wereldpopulatie. En dan te bedenken dat de kustlengte van Suriname nog geen 400 km bedraagt, terwijl de kust van het noordoostelijke deel van Zuid-Amerika waarlangs de Rode Ibis nog broedt, meer dan 4000 km lang is. Die grote aantallen in Suriname hangen niet alleen samen met de grote mate waarin geschikt broed- en voedselhabitat ter plaatse voorhanden is, maar ook met de grote mate van bescherming die de soort hier ten deel valt.

Op Trinidad (niet-broedvogels, buiten broedseizoen maximaal 12.000 vogels uit Venezuela, waaronder veel jongen, op slaapplaats in Caroni Swamp), in Suriname (maximum 35.000 broedparen) en in het uiterste noorden van Brazilië (maximum 1875 broedparen) lijken de aantallen redelijk stabiel. Mogelijk geldt dit ook voor de rest van het noorden van Brazilië (duizenden paren). Hoe in dit opzicht de situatie in de llanos van Venezuela ligt, is niet bekend. Langs de kust van Venezuela (maximum 1280 paren) en in Guyana (niet-broedvogels) nemen de aantallen af. In Frans Guyana (maximum 1800 paren) vertoont de broedvogelstand een herstel, vergele-

Figuur 2. Verloop van het aantal broedparen in de Guyana's sinds 1971 (stippen: Suriname, driehoeken: Guyana, cirkels: Frans-Guyana en uiterste noorden van Brazilië).

ken met het begin van de jaren tachtig, toen er enkele jaren helemaal geen ibissen hebben gebroed, maar de aantallen zijn nog niet terug op het peil van de jaren zeventig (3000–5000 paren).

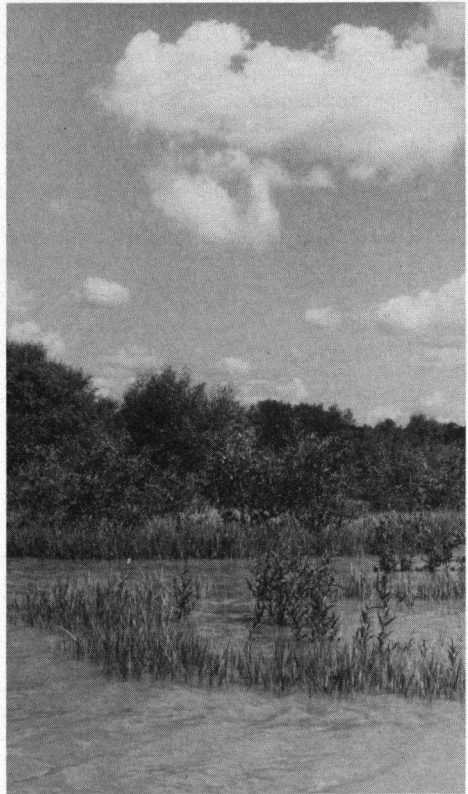
Soort, ondersoort of kleurmorf?

Over de systematiek van de Rode Ibis is de laatste eeuw verscheidene malen van gedachten gewisseld. Tot voor kort was de algemene gedachte dat de Rode Ibis een goede soort was, omdat hij in de llanos van Venezuela, waar hij samen voorkomt met witgekleurde ibissen, niet zou bastaarderden. Dat dit wel het geval was in Florida, waar eieren van de soort uit Trinidad onder Witte Ibissen waren geschoven (in Vogeljaar 30: 189–193 heeft de eerste van ons zich al eerder negatief uitgelaten over dit geknoei), leek dat idee niet echt in de weg te staan. In de jaren tachtig bleek echter dat in de llanos van Venezuela wel degelijk witte en rode vogels met elkaar bastaarderden. Op grond daarvan besloten Ramo & Busto (1982, 1987) dat de Rode en Witte Ibis twee ondersoorten van de zelfde soort waren (*Eudocimus ruber ruber* en *Eudocimus ruber albus*), waarvan de verspreidingsgebieden elkaar in het uiterste noorden van Zuid-Amerika zouden overlappen. Tot op dat moment hadden onderzoekers echter vooral gelet op de overeenkomsten tussen de twee taxa. De laatste twee van ons hebben zich in een speciale studie vooral toegelegd op de verschillen. Uit dit onderzoek is gebleken dat de witte en rode vogels die in de llanos van Venezuela voorkomen, zowel morfologisch als qua gedrag en oecologie op elkaar lijken (het enige verschilpunt tussen de twee is de kleur van de veren), maar dat beide in dit opzicht sterk verschillen van de Witte Ibis van Noord-Amerika. De Noordamerikaanse ibissen zijn groter dan de Zuidamerikaanse vogels. Er is ook een verschil in the timing van het broedseizoen. Zo broeden de Witte Ibis in Florida aan het einde van het droge seizoen, terwijl de rode en witte vogels in de llanos van Venezuela dat juist doen in het regenseizoen, dat daar zeven maanden aanhoudt. Ook langs de kust van het noordoostelijke deel van Zuid-Amerika broedt de Rode Ibis in de grote regentijd.

De slotconclusie van deze studie was dat de Witte Ibis van Noord-Amerika en de Rode Ibis van Zuid-Amerika twee aparte soorten zijn, waarbij in Venezuela van de laatste soort twee kleurvormen voorkomen, een rode en een witte, die onderling gemakkelijk tot bastaardering overgaan. De witte is van de twee kleurvormen de minst algemene. Op grond van de literatuur en eigen waarnemingen komen Brouwer & Van Wieringen (1986) op 5,5% witte vogels binnen de *Eudocimus*-populatie in Venezuela; kijken wij alleen naar de broedkolonies dan is het percentage witgekleurde ibissen 3,7.

Typische wetlandvogels

Rode Ibiszen zijn karakteristieke vogels van de mangrovekust van het noordoostelijke deel van Zuid-Amerika en de llanos in het binnenland van Venezuela. Het zijn watervogels in optima forma.

Rode Ibiszen broeden langs de kust vrijwel uitsluitend in de jonge mangrove; monding Coppename-rivier, Suriname. Foto: dr. J.P. Schulz.

De mangrovebossen langs de kust worden door de soort niet alleen gebruikt als broedplaats (met name de jonge mangrovebossen worden daarvoor benut), slaappleats (ook in oudere bossen) en hoogwatervluchtplaats, maar ook als voedselgebied. Weliswaar wordt ook wel op de zachte modderbanken die zich zeewaarts vanaf de mangrove uitstrekken, gefoerageerd, maar de aantallen zijn daar toch beperkt. In de brakwaterlagunen en brakwatermoerassen kunnen soms wel flinke groepen voedsel zoeken (vooral bij hoge dichtheden aan kleine vissen), maar wie buiten de broedtijd probeert het aantal aanwezige ibissen langs de kust vanuit een laagvliegend vliegtuig te tellen, komt vaak terug met zeer kleine aantallen. Dat komt niet doordat de vogels afwezig zijn, maar doordat de vogels op de grond in de wat oudere mangrovebossen foerageren. Zij zoeken daar vooral de krab *Aratus pisonii*. In Venezuela is men op dit spoor gekomen door het absorptiespectrum van de rode kleurstof in de veren van de Rode Ibis te vergelijken met de spectra van kleurstoffen in diverse kreeftachtigen die in de Mangrove leven. Het spectrum van de kleurstof in *Aratus pisonii* bleek identiek aan dat van de kleurstof die in de veren van de Rode Ibis werd aangetroffen (Desenne & Shimotake 1986). Deze krabbesoort bleek tevens de zwaarste prooi van de onderzochte kreeftach-

tigen. De Venezolaanse onderzoekers vonden ook dat de Rode Ibissen bij het foerageren in deze bossen profiteren van de aanwezigheid van de hierin voorkomende apen. Door het heen en weer springen van de apen in de mangrovebomen laten de krabbetjes zich van de steltwortels van de bomen vallen. Als dit gebeurt, komen de Rode Ibissen daar direct op af. In snel tempo worden dan de op de grond gevallen krabbetjes opgepikt.

Het is echter wel de vraag of de krabbetjes wel zulke ideale prooidieren zijn, met name in de broedtijd. In ieder geval bestaat het voedsel waarmede de jongen worden grootgebracht, voor een belangrijk deel uit visjes. Deze zijn met name in de grote regentijd, wanneer de ibissen broeden, plaatselijk massaal aanwezig. Het is niet onmogelijk dat de keuze voor vis een noodzakelijke is. In de kustmoerassen van Noord-Amerika voert de Witte Ibis zijn jongen vooral met crayfishes, een kreeftachtige van het zoete water. In droge jaren zijn deze voor de ibissen onbereikbaar en vallen de vogels terug op wenkkrabben van het geslacht *Uca* uit de getijdzone. Dit is echter inferieur voedsel voor de jongen. In de eerste plaats hebben de wenkkrabben een geringere voedselwaarde dan crayfishes. Daarnaast hebben de wenkkrabben een zo'n hoge zoutconcentratie in hun lichaam dat de jongen een te hoge zoutbelasting krijgen. Zij blijken dit zout niet via hun zoutklieren kwijt te kunnen raken. De vogels eten daardoor minder wenkkrabben dan nodig zou zijn om goed te groeien. In zulke droge jaren komen er dan ook maar weinig Witte Ibissen groot. Het is niet bekend of hetzelfde geldt voor de Rode Ibis langs de mangrovekust van Zuid-Amerika, maar onmogelijk is dat niet. Een aanwijzing hiervoor is te vinden in het artikel van French & Haverschmidt (1970) over de Rode Ibis in Trinidad en Suriname. Daarin staat

vermeld dat in Trinidad de volwassen vogels als zij jongen hebben vaak naar de zoetwatermoerassen, rijstvelden en geïnundeerde savannen vliegen in plaats van naar de zout- of brakwatermoerassen. In ieder geval betekent dit dat men met het opstellen van beschermingsplannen voor de leefgebieden van de soort op zulk een effect bedacht moet zijn.

In de llanos van Venezuela pendelt de Rode Ibis met het water op en neer. In het regenseizoen komen de lagere delen zo diep onder water te staan dat de vogels moeten uitwijken naar de middelhoge en hoge delen. Zij broeden daar in doornige struiken en bomen die omgeven zijn door water. Door deze terreinkeuze zijn de nesten veilig voor de meeste landroofdieren. Vermoedelijk is dat ook de reden waarom de vogels langs de kust zo'n voorkeur hebben voor de jonge mangrovebomen op de boterzachte modderbanken. Met hoogwater staan deze meestal onder water, terwijl bij laagwater de bodem te zacht is voor landroofdieren om erover te lopen. Zelfs de mens kan zonder bootje of modderslee de kolonies meestal slechts moeizaam bereiken.

In de llanos bestaat het voedsel van de soort, naast slakken en plantaardig materiaal, vooral uit insecten. Deze worden vooral bemachtigd op natte graslanden en rijstvelden. Ook is gezien dat Rode Ibissen ongeveer 10 cm lange zoetwateralen vingen. In de droge tijd, buiten het broedseizoen, zakt het waterniveau in de llanos zover dat vissen en insecten in dichte concentraties voor de ibissen beschikbaar komen.

Bedreigingen

De Rode Ibis wordt op diverse plaatsen binnen zijn verspreidingsgebied in zijn voortbestaan bedreigd, zowel direct door jacht en stroperij als indirect door verstoring alsmede verlies en achteruitgang van zijn leefgebieden. De soort is in de

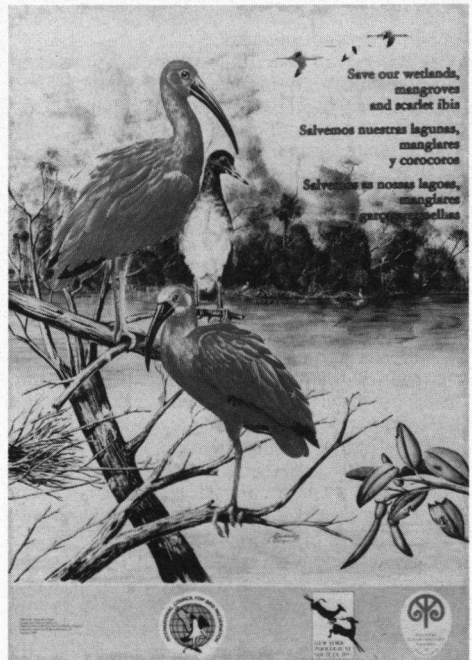
Lagune in Wia-Wia reservaat, Suriname. In zulke lagunes kan het soms rood zien van dicht opeen foeragerende Rode Ibissen. Foto: dr. J.P. Schulz.

gehele regio het gehele jaar door beschermd, met uitzondering van Guyana, dat een open seizoen van september tot en met november kent voor de Rode Ibis. Hoewel enig toezicht op de naleving van de wet afwezig is, komt de belangrijkste druk op de soort en andere diersoorten die behoren tot het jachtwild hier niet van de officiële jagers, maar van het grote aantal personen dat op een illegale wijze over een jachtwapen beschikt. Ook in Brazilië is toezicht op de naleving van de wettelijke maatregelen ten aanzien van de bescherming van de Rode Ibis afwezig. In dit land is vooral de vangst van vogels voor de siervogelhouderij een potentiële bedreiging voor de soort. In het noorden van het land worden ook eieren uitgehaald, die daarna in het buurland Frans Guyana te koop worden aangeboden. De gang van zaken in het laatste land is echter al jarenlang een bron van grote zorg, mede doordat de jacht hier een economisch belang heeft. Het vlees wordt namelijk aan de restaurants verkocht, terwijl de veren met die van tal van andere vogelsoorten door vrouwen in Sinnamary tot kunstbloemen worden verwerkt ten behoeve van toeristen. In 1986 en 1987 hadden de twee broedkolonies die Frans Guyana toen telde, dan ook sterk te lijden van stroperij. De kleinste kolonie (300 paren) ondervond nog enige bescherming door zijn ligging in het gebied dat onder toezicht staat van het ruimtecentrum in Kourou, de grootste (1500 paren) ontbeerde echter zo'n bescherming totaal. In 1987 is er door de politie ingegrepen, zodat de Frans-Guyanese vertegenwoordigers op de workshop goede hoop koesterden dat de zaak nu onder controle was. Hoe bedroegen kwamen zij een paar maanden later uit, toen zij moesten constateren dat de slachtingen opnieuw waren begonnen. Alleen in de periode maart-mei werden al weer enige duizenden ibissen voor de pot en de fabricage van kunstbloemen geschoten. Volgens informatie van dr. P.A. Reynaud, Frankrijk, die in januari 1989 het land bezocht, lijkt de situatie nu wat hersteld. Hij kon nergens meer ibisvlees kopen of dit in restaurants eten. De gendarmerie zou nu alles scherp in de gaten houden.

In Suriname en Trinidad is de situatie beter dan in de rest van de Guyana's. Het schieten van ibissen vindt daar slechts op kleine schaal plaats, maar is er uiteraard wel illegaal. In Nieuw-Nickerie in het noordwesten van Suriname, waar controle op de naleving van de wettelijke maatregelen in het land het moeilijkst is, is zelfs nog een zwarte markt voor ibisvlees.

Bij het schieten van ibissen is niet alleen het doden van de vogels van belang, maar ook de verstoring die er ter plaatse door wordt teweeggebracht. Zo lieten de ibissen in 1987 de grootste van de twee kolonies in Frans Guyana geheel in de steek, nadat daar op grote schaal was gestroopt. Het is niet onmogelijk dat door het schieten van ibissen en andere vogels in de mangrovebossen ten oosten van het Coppename-estuarium in Suriname de soort daar nu nog slechts incidenteel broedt.

Andere vormen van verstoring die werden gemeld op de workshop betreffen (1) de zoutwin-

Op de workshop werden 3000 posters met in Engels, Spaans en Portugees de opdruk 'Spaar onze wetlands, mangrovegebieden en Rode Ibis' uitgedeeld voor verspreiding in de landen waar de soort voorkomt.
Foto: Rijksinstituut voor Natuurbeheer.

ning langs de Venezolaanse kust, die niet alleen de Rode Ibis treft, maar ook de Rode Flamingo (*Phoenicopterus ruber*), (2) het krachtig laten draaien van buitenboordmotoren van bootjes met toeristen op Trinidad om ten gerieve van hen de ibissen massaaf van hun rust- en slaapplaatsen te laten opvliegen, en (3) het op lage hoogte over broedkolonies vliegen van vliegtuigen (Caroni Swamp op Trinidad; daarvoor is nu echter een oplossing gevonden) en helikopters (Kourou, Frans Guyana). Door de Venezolaanse luchtmacht worden bepaalde delen van de mangrovezone gebruikt als oefengebied voor bombardementen met gevechtsvliegtuigen.

De voornaamste bedreiging van de soort is echter wel verlies en achteruitgang van de leefgebieden van de soort. Vernietiging van broedhabitats heeft plaatsgevonden langs de kust van Venezuela (niet voor niets werd de workshop in dit land gehouden), in Trinidad (echter niet irreversibel, plannen voor verbetering van de hydrologische situatie zijn in voorbereiding), in Guyana (oogsten van de bast van mangrovebomen ten behoeve van de looizuurwinning voor leerlooierijen) en in Brazilië (kap van mangrove ten behoeve van huizenbouw en houtskoolproductie voor de porseleinindustrie).

Door de Surinaamse vertegenwoordigers werd de illegale occupatie van gronden in het estuariene ecosysteem in Nickerie, West-Suriname, ten behoeve van de rijstbouw als een potentieel gevaar gezien. Verlies van voedselhabitat werd

alleen in Trinidad en Zuidoost-Brazilië als een ernstig probleem gevoeld.

In de llanos van Venezuela vormt het vrijmaken van terreinen van struiken (broedgelegenheid ibissen) in verband met de uitbreiding en intensivering van de veehouderij een probleem. Ook worden wel terreinen op deze wijze geschoond om te voorkomen dat zich hierop wilde occupanten vestigen. Zulke geschoonde terreinen hebben juridisch een bestemming, ongeschoonde terreinen niet. Op de laatste wordt occupatie als legaal beschouwd als de mensen er een tijdje op hebben gewoond. Daarnaast staan in de llanos belangrijke landbouwkundige ontwikkelingen voor de deur. Door grootschalige drainage van de llanos zullen de hydrologische omstandigheden voor de soort sterk in negatieve zin worden gewijzigd. Daarnaast is er ook de dreiging van een toenemend gebruik van pesticiden in het gebied. Reeds nu worden in eieren van de Rode Ibis uit de llanos duidelijk aantoonbare hoeveelheden DDT en afbraakprodukten ervan gevonden, terwijl de omzetting van grasland in rijstvelden nog maar juist is ingezet.

Ook in het oosten van Guyana en het westen van Suriname wordt het gebruik van bestrijdingsmiddelen in de rijstbouw als een potentiële bedreiging voor de Rode Ibis gezien. In eieren uit de kolonie ten noorden van de Wageningse rijstvelden in West-Suriname konden echter nog geen sporen van bestrijdingsmiddelen worden gevonden. In feite behoren de eieren tot de schoonste biologische monsters die er op de wereld zijn te vinden. De ibissen uit de kolonie van Wageningen foerageren echter uitsluitend in de zoute tot brakke kustmoerassen ten noorden van de rijstpolders. Het gebruikte irrigatiewater van deze

rijstpolders wordt ook niet op deze kustmoerassen geloosd, maar via de Nickerie-rivier naar de Corantijn-rivier en via deze naar zee afgevoerd. Door de westwaarts gerichte Guyanastroom worden de gewraakte stoffen vervolgens naar het kustgebied van Guyana afgevoerd. Recent zijn in de zoetwatermoerassen ten zuiden van Coronie (juist ten zuidoosten van de kustmoerassen in West-Suriname, die voor de Rode Ibis zo belangrijk zijn) nieuwe rijstpolders aangelegd. Deze polders lozen hun gebruikte irrigatiewater via een aantal zuid-noord lopende afwateringskanalen rechtstreeks op zee, zodat de kans dat op deze wijze door de westwaarts gerichte Guyanastroom nu toch bestrijdingsmiddelen in het leefgebied van de Rode Ibis in Noordwest-Suriname terechtkomen, zeer wel aanwezig is.

Een mogelijke toename van pesticiden werd ook genoemd voor de delta van de Amazone-rivier. Pesticiden vormen met zware metalen en olie een bron van zorg in het kustgebied van Zuidoost-Brazilië. Voor de kust van Frans Guyana worden soms olietankers schoongemaakt, waarna er teerballen in de mangrove worden gevonden. In Trinidad zijn er ernstige vervuilingproblemen in het Caroni Swamp (industriële effluënten) en het zuiden (olieverontreiniging door breken pijpleidingen, als gevolg waarvan de voedselhabitat van de Rode Ibis wordt besmet als de rivieren buiten hun oevers treden). In het Meer van Maracaibo, Venezuela, treedt vervuiling op door de petrochemische industrie en als gevolg van de winning van olie.

Lacunes in kennis

Hoewel onze kennis over de leefwijze van de Rode Ibis de laatste vijftien jaar is toegenomen, zijn

Rode Ibissen en Kleine Zilverreigers (*Egretta thula*) langs de kust van Venezuela, een veel voorkomende soortencombinatie. Naar een dia van dr. B.A. de Boer.

er nog tal van vragen van betekenis waarop nog geen antwoord kan worden gegeven. Zo weten wij bijvoorbeeld nog niet of, en zo ja in welke mate, er tussen het kustgebied van Venezuela en het westen van Guyana enerzijds en de llanos anderzijds een uitwisseling van ibissen bestaat. Ook is de mate van uitwisseling tussen de verschillende kustpopulaties en tussen de populaties van de Venezolaanse en Colombiaanse llanos onvoldoende bekend. Dit lijkt slechts een kwestie van theoretisch belang, maar deze kennis is natuurlijk toch van direct praktische betekenis als men soortbeschermingsplannen voor de soort wil opzetten. Het kan voorkomen dat men onnodig (als er veel uitwisseling is) dure herintroductieprojecten gaat opzetten in gebieden waar de soort is verdwenen of achteruitgegaan, of op grond van die kennis juist wel tot zo'n keuze komt (geen of nauwelijks uitwisseling). In het algemeen weten wij nog betrekkelijk weinig over de broed- en voedsel-ecologie van zowel de kust- als binnenlandpopulaties van de soort. Wij zouden ook moeten weten welke factoren anders dan het voorkomen van geschikte nestgelegenheid van invloed zijn op de beslissing of ibissen langs de kust in een bepaald jaar al dan niet tot broeden komen en waarom de soort daar alleen in de jonge mangrove broedt (is dat werkelijk alleen maar een antipredatiegedrag?). Wat is de functie van het broeden in kolonies samen met andere ibissoorten en diverse soorten reigers? Waarom broedt de Rode Ibis juist in het regenseizoen? Wat is het effect van ziekten en parasieten op het broedsucces? Op de workshop was men algemeen de gedachte toegedaan dat het ontbreken van die kennis ten dele een adequate 'conservation strategy' die gericht is op de leefgebieden van de soort, in de weg staat.

Naast deze algemene zaken zijn er natuurlijk ook nog tal van vragen die voor de ene regio wel gelden, voor de andere niet. Zo is er in Colombia, Guyana en Brazilië heel weinig exacte informatie over de broedvogelaantallen van de soort. In alle drie landen moeten inventarisaties een prioriteit krijgen. In Venezuela, met name in de llanos, zou de stand van de broedpopulatie regelmatig moeten worden opgenomen dan nu om de vinger aan de pols te houden. In Suriname wordt vooral de noodzaak gevoeld van onderzoek naar de eisen die de vogels aan hun slaapplaatsen stellen en naar de verplaatsingen in de loop van het jaar. In Trinidad is dat vooral onderzoek naar de effecten van verontreinigingen op watervogels, waaronder de Rode Ibis, en op hun leefgebieden.

Naar een beschermingsstrategie

Wanneer wij kijken naar de huidige situatie ten aanzien van de Rode Ibis, dan zien wij dat de kustpopulatie het moeilijk heeft in Venezuela (achteruitgang stand, vernietiging biotoop), Trinidad (verdwenen als broedvogel, aantasting van de broedhabitat door, gelukkig reversibele, hydrologische veranderingen en verstoring, alsmede van de voedselhabitat door oliecontaminatie), Guyana (achteruitgang stand, open jachtseizoen, illegaal wapenbezit, geringe naleving wettelijke maatregelen, mogelijke vernietiging mangrovehabitat door oogsten van de bast van mangrovebomen, mogelijk pesticiden), Frans Guyana (illegale bejaging van de soort voor vlees en veren, verstoring) en Brazilië (siervogelhouderij, door jacht eertijds in Zuidoost-Brazilië waarschijnlijk verdwenen; vernietiging habitat door kap van de mangrove). Alleen in Suriname gaat het goed met de soort. De kolonies liggen in beschermde gebieden (twee reservaten, één bijzonder beheersgebied). Er zijn geen directe of indirecte bedreigingen. Wel is het zaak te voorkomen dat de estuariene kuststrook wordt verontreinigd met pesticiden afkomstig uit de landbouw (gebruikt irrigatiewater rijstbouw). Een

voordeel is dat van overheidswege het natuurbeheer is ondergebracht in de pro-natuurbescherming ingestelde dienst 's Lands Bosbeheer van het Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen. Van belang is ook dat de natuureducatie wordt verzorgd vanuit de particuliere Stichting Natuurbehoud Suriname (STINASU), die in de praktijk echter zeer nauw gelieerd is met 's Lands Bosbeheer. Een probleem bij de wettelijke bescherming van de broedkolonies is dat de jonge mangrove waarin de vogels broeden, op steeds wisselende plaatsen opslaat. De kolonies lopen door de steeds veranderende kustlijn als het ware telkens het reservaat uit. Suriname probeert dit op te lossen door te proberen het gehele estuariene oecosysteem van het land de bestemming 'bijzonder beheersgebied' te geven. Dit houdt in dat activiteiten van de mens in het gebied alleen toelaatbaar zijn als deze het oecosysteem niet aantasten. Dit betekent wel (beperkte) visserij en jacht (maar niet overall!), maar geen aanleg van rijstvelden en industriële activiteiten. Op de workshop werd bekend gemaakt dat onlangs hiermee een begin is gemaakt door het noordwestelijke deel van de kuststrook, dat zowel economisch (visserij) als uit natuurbeheersoogpunt (30.000 broedparen van de Rode Ibis in 1986!) zo belangrijk is, ter beschikking te

De Rode Ibis, een watervogel in optima forma. Naar een dia van dr. B.A. de Boer.

9

stellen van 's Lands Bosbeheer om het gebied als een bijzonder beheersgebied te beheren.

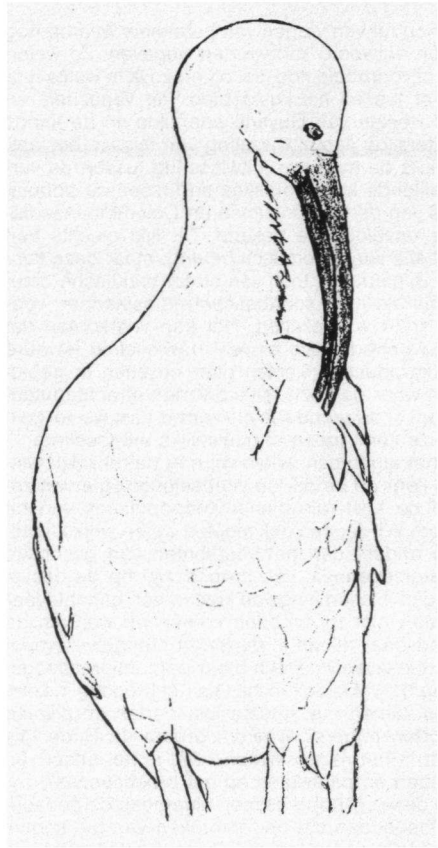
Ten aanzien van de bedreiging is er in Trinidad de wil om de hydrologische omstandigheden van voorheen in het Caroni Swamp te herstellen. Natuurlijk moet er ook een goede controle komen op het doen en laten van de toeristenboten in het gebied. Daarnaast zal naleving van de wettelijke bescherming die de soort geniet, nauwlettend moeten worden gevolgd. Voordeel is dat als gevolg van een uitgebreide natuureducatie, gekoppeld aan een hoog onderwijsniveau, het bewustzijn bij het publiek groot is. De nationale vogel van het land zou daarom in de toekomst best als broedvogel kunnen terugkeren.

Het zal duidelijk zijn dat in Venezuela een halt moet worden toegeeroepen aan de destructie van het mangrovebos.

Guyana zal er alert op moeten zijn dat de oogst van mangrovebast ten behoeve van de leerlooierijen niet ten koste gaat van het mangrovebos-systeem. Dit land zou eigenlijk de jacht op de Rode Ibis moeten sluiten, zeker als men op den duur de soort als vaste broedvogel binnen de landgrenzen wil behouden. Er dient dan wel controle op de naleving van de wettelijke maatregelen te worden uitgeoefend. Het land zal ook tot een beter inzicht in de verspreiding en getalssterkte van de soort moeten komen.

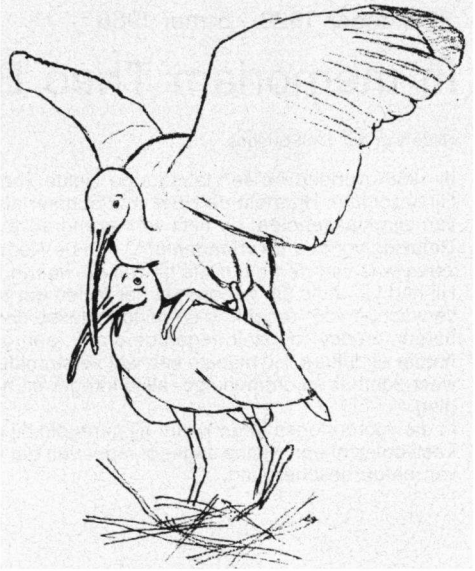
In Frans Guyana zit het probleem uitsluitend in de directe vervolging van de soort door de mens. De soort is al jaren wettelijk beschermd. Naleving van de wet lapt men echter aan zijn laars. Door de Franse gendarmerie zal krachtig tegen stropers en opkopers van de vogels moeten worden opgetreden. Uiteraard moet er ook een oplossing worden gevonden voor de kunstbloemenindustrie die daar nog steeds floreert. De gedachten gaan onder meer uit naar het kweken van vogels in gevangenschap. Veel verstandiger zou het zijn om hiervoor de veren van witte eenden en/of kippen te gebruiken die men rood verft (vergelijk Betlem & De Jong 1983).

Brazilië dient in de eerste plaats een goed beeld te krijgen van de verspreiding en talrijkheid van de soort langs de kust. Via voorlichting en educatie kan vooruitlopend op verdere beschermingsmaatregelen alvast worden getracht de directe vervolging van de soort door de mens in te dammen. Voor de Parangúbaai in Zuidoost-Brazilië, waar de soort is uitgestorven, werd door Braziliaanse vertegenwoordigers gepleit voor een herintroductieproject, maar dit vond niet de instemming van alle aanwezige Brazilianen op de workshop. Toch zou zo'n herintroductie een aansprekende ondersteuning kunnen vormen bij een beschermingsplan voor mangrovebossen en haar bewoners. Het behoeft geen betoog dat er bij alle landen op is aangedrongen alert te blijven op mogelijke (verdere) aantasting van het estuariene ecosysteem en in het bijzonder de mangrovebossen, opdat de leefgebieden van de Rode Ibis niet (verder) zullen afkalven. De soort kan dan als symbool voor een verstandig wetlandsbeleid dienen.

Er is tijdens de workshop aangedrongen op samenwerking tussen de landen wat betreft (1) inventarisatie (standaardisatie methoden; mankracht: vanuit Suriname zou hulp kunnen worden geboden aan Guyana, vanuit Frans Guyana en Suriname aan Brazilië); (2) oecologisch onderzoek (eigenlijk nog nergens goed van de grond gekomen; gezamenlijke projecten, zoals ringonderzoek; er wordt verder gedacht aan een informele contactgroep binnen een internationaal bestaand werkverband, zoals de Neotropical Wetlands Group van het IWRB), en (3) voorlichting en educatie (Trinidad en Suriname zouden daarin het voortouw kunnen nemen). Daarnaast werd aangedrongen op een contactblad tussen onderzoekers, beheerders en beleidsmakers om elkaar te informeren over voortgang betreffende bescherming, beheer en onderzoek. Dit zou kunnen worden opgenomen in reeds bestaande nieuwsbrieven.

De situatie in de llanos van Venezuela verschilt dusdanig van die langs de kust dat deze hier apart wordt genoemd. De grootste bedreiging ligt daar voor de soort niet in het heden, maar in de toekomst en dan vooral in de mogelijke grootschalige drooglegging en ontginning van het gebied. Op verschillende plaatsen is daar op bescheiden schaal een begin mee gemaakt en niemand weet wat er nu precies is gepland. Door een van de Venezolaanse deelnemers werd een groot particulier plan ontvouwd om de landeigenaren van de llanos aan zijn zijde te krijgen voor de bescherming van het wetland-oecosysteem binnen hun eigendommen. Kernpunt daarin is het opzetten van een soort 'wildlife utilization-project' voor de landeigenaren met advisering over de stand van het wild en mogelijke oogstquota. Daaraan zou een bescherming van de broed- en foerageerplaatsen van watervogels moeten worden gekoppeld met richtlijnen voor educatieve en toeristische benutting. Het plan werd niet door iedereen met even veel enthousiasme ontvangen. Met name niet door hen die officiële beschermingsinstanties, zoals de ICBP, vertegenwoordigden. Toch moet worden benadrukt dat in Derde-Wereldlanden bescherming van de natuur vaak alleen kans van slagen heeft als het geld opbrengt. Daarbij moet men pragmatisch opereren, ook al moet men daarbij soms zijn eigen opvattingen geweld aandoen. Ook hier geldt: beter een half ei dan een lege dop. De discussie over het opstellen van een plan voor een beschermingsstrategie was niet alleen zinvol voor het genereren van nieuwe ideeën, maar ook om tot een verregaande internationale samenwerking te komen. Het was hartverwarmend en hoopgevend voor de toekomst dat er zoveel ideeën waren en er zoveel enthousiasme aanwezig was bij de lokale mensen. Zij moeten uiteindelijk veel van het werk daar doen. Dat daar bij incidenteel nog hulp van buitenaf nodig zal zijn, is van secundair belang. De workshop heeft ons inziens aan de natuurbescherming in het noordoostelijke deel van Zuid-Amerika een goede stimulans gegeven.

Dankzegging

Wij willen graag hier de financiële steun memoreren die uit Nederland is gegeven om de workshop tot een succes te maken. Zonder de steun van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, de Stichting J.C. van der Hucht Fonds, de Stichting Het Vogeljaar en het Wereld Natuur Fonds zou de workshop naar alle waarschijnlijkheid niet hebben kunnen plaatsvinden. Wij willen hier speciaal, zonder de andere tekort te willen doen, de Stichting Het Vogeljaar noemen, die de directe kosten van de workshop (zaalhuur, kosten apparatuur en simultane vertalingen) geheel voor haar rekening nam, alsmede de verblijfkosten van een aantal Venezolaanse deelnemers. Zij heeft daarmee een essentiële bijdrage aan het welslagen van de workshop geleverd.

■ Dr. A.L. Spaans, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, postbus 9201, 6800 HB Arnhem, K. Brouwer & M. van Wieringen, Universiteit van Amsterdam, Vakgroep Bijzondere Dierkunde – afdeling Diergedrag, Plantage Muidergracht 14, 1018 TV Amsterdam (huidige adressen: K. Brouwer, Stichting Nationaal Onderzoek Dierentuinen, postbus 20164, 1000 HD Amsterdam) & M. van Wieringen, Da Costakade 196, 1053 XH Amsterdam.

LITTERATUUR:

- Buttem, J. & B.H.J. de Jong (1983): De Rode Ibis-moord in Frans-Guiana. Het Vogeljaar 31 : 192–198.
- Brouwer, K. & M. van Wieringen (1986): De Rode Ibis. Een onderzoek naar de ethologie en ecologie van de Rode Ibis *Eudocimus ruber* in het wild. Doctoraal verslag. Universiteit van Amsterdam, Vakgroep Bijzondere Dierkunde - afdeling Diergedrag, Amsterdam.
- Brouwer, K. & M. van Wieringen (1988): Bibliography of the genus *Eudocimus* (*Threskiornithidae*, *Aves*). RIN-contributions to research on management of natural resources 1988–1. Research Institute for Nature Management, Arnhem.
- Desene, P. & T.K. Shimotake (1986): Observations on the Scarlet Ibis (*Eudocimus ruber*) population in the Turuepano area of Sucre, Venezuela, January 1986. Rapport. Colorado College Biology Department, Colorado.
- ffrench, R.P. & F. Haverschmidt (1970): The Scarlet Ibis in Surinam and Trinidad. Living Bird 9 : 147–165.
- Ramo, C. & B. Busto (1982): ¿ Son *Eudocimus ruber* y *E. albus* distintas especies? *Dofiana, Acta Vertebrata* 9 : 404–408.
- Ramo, C. & B. Busto (1987): Hybridization between the Scarlet Ibis (*Eudocimus ruber*) and the White Ibis (*E. albus*) in Venezuela. *Colonial Waterbirds* 10 : 111–114.
- Scott, D.A. & M. Carbonell (compilers) (1986): A directory of Neotropical wetlands. IUCN, Cambridge/IWRB, Slimbridge.
- Spaans, A.L. (1983): Naschrift (op artikel B.H.J. de Jong: Inventarisatie Rode Ibis langs de kust van de Guiana's in 1982). Het Vogeljaar 31 : 157.